

Dante 700 Februari 2021

In deze notitie staat Amore, de liefde, centraal. Niet omdat Februari de maand van de liefde is, denk alleen maar aan Valentijnsdag 14 februari, maar omdat Amore, de liefde, verzinnebeeld in de persoon van Beatrice 'la chiave della storia di Dante' is.

Ik zal zoveel mogelijk met eigen woorden proberen de sleutel in het slot te steken om de deur te openen naar de goddelijke wereld van Amore, Dante en zijn Beatrice.

La Vita Nova

In La Vita Nova, geschreven tussen 1292 en 1293, 2/3 jaar na de dood van Beatrice, beschrijft Dante, sinds 1285 getrouwd met Gemma Donati, zijn ontmoeting met Beatrice op 9 jarige leeftijd, zijn tweede ontmoeting 9 jaren later waarbij zij hem geen groet waardig keurt en haar dood.

Voor een levendige beschrijving van die jaren in Firenze zie: [Alessandro Barbero racconta Dante e l'amore - YouTube](#)

Bij die eerste ontmoeting wordt Dante zo gegrepen door haar schoonheid, dat hij deze voor de rest van zijn leven niet meer kan loslaten. Een schoonheid die in de loop der jaren voor hem steeds meer goddelijke trekken heeft gekregen, waar hij al in het begin van La Vita Nova gewag van doet.

Het past overigens in de geest van die tijd. Men spreekt dan van La dolce stil novo, hetgeen verwijst naar het gebruik van de volkstaal maar ook naar de verheffing van de vrouw als een relatie tussen het aardse en het goddelijke. De vrouw krijgt dan engelachtige trekken die ook bij Beatrice zo duidelijk vallen waar te nemen.

In zijn allereerste sonnet in La Vita Nova '**A ciascun'alma presa e gentil core**', voordat nog iets van zijn levens- en liefdesverhaal is uitgewerkt, doet hij verslag van zijn droom waarin Amore, door God gezonden, zijn hart vasthoudt en dat aan de in zijn armen slapende madonna, Beatrice aanbiedt om op te eten, waarna zij al huilende (naar de hemel) weggaat. Een eerste indrukwekkende vingerwijzing naar zijn redding, de goddelijke liefde.

A ciascun'alma presa e gentil core
nel cui cospetto ven lo dir presente,
in ciò che mi rescrivan suo parvente,
salute in lor signor, cioè Amore.

Già eran quasi che atterzate l'ore
del tempo che onne stella n'è lucente,
quando m'apparve Amor subitamente,
cui essenza membrar mi dà orrore.

Allegro mi sembrava Amor tenendo
meo core in mano, e ne le braccia avea
madonna involta in un drappo dormendo.

Poi la svegliava, e d'esto core ardendo
lei paventosa umilmente pascea:
appresso gir lo ne vedea piangendo

Alle mensen met een liefdevol hart,
lees deze verzen zonder respijt
en geef me uw mening in openheid,
in naam van Amor, die ons verwacht!

De nacht had al een derde van de tijd
aan de fonkelende sterren ontnomen,
toen Amor zich vertoonde in mijn dromen,

een dwangbeeld waar ik nu nog onder lijd.

Hij hield mijn hart verheugd in zijn handen
terwijl hij zich aan mijn liefste wijdde,
zodat de slaap haar leden overmande.

Hij wekte haar, waarna hij haar leidde
naar mijn hart, dat deemoedig brandde.
Toen hij wegging, zag ik dat hij schreide.
(vertaling een zekere Lepus)

Zo wordt direct aan het begin van *La Vita Nova*, in de betekenis van een tweede jeugd of als een nieuw door liefde gezuiverd leven, de intense relatie tussen Amor, God, Beatrice en Dante neergezet

Beatrice Portinari

Alvorens hierop verder te gaan, even iets over Beatrice Portinari (1266-1290, vermoedelijk overleden tijdens de geboorte van haar eerste kind).

Vanwege de bijna goddelijke status van Beatrice doen sommigen twijfelen of zij ooit geleefd heeft, of haar bestaan misschien zou zijn voortgekomen uit de verbeeldingskracht van Dante. In het testament van haar vader Folco Portinari gedateerd 1287 (het jaar waarin Beatrice is getrouwd) staat: ‘*..item d. Bici filie sue et uxori d. Simonis del Bardis reliquite [...], lib.50 ad floren*’. Bici verwijst naar Beatrice, de echtgenote van Simone dei Bardi. Enige twijfel over haar bestaan wordt hiermee ontkracht.

Terechte twijfels zijn er wel over haar graf.

Er wordt gezegd dat Dante en Beatrice elkaar voor het eerst ontmoet zouden hebben in een kerkje Chiesa di Santa Margherita dei Cerchi, Via Santa Margherita, Florence, een ontmoetingsplek van de families Portinari en Alighieri.

[Dante & Beatrice - The Spirit of Love - YouTube](#)

Hier zou Beatrice in 1287 getrouwd zijn met Simone dei Bardi, zie ook het schilderij van Raffaello Sorbi dat in het filmpje *Spirit of Love* wordt getoond, waarin de trouwerij van Beatrice wordt afgebeeld met een bedompt kijkende Dante.

Ook wordt gezegd dat in dit kerkje ook Dante met Gemma Donati getrouwd is.

In het filmpje wordt gezegd dat Beatrice hier ook begraven ligt. Dat wordt betwist met als argument dat zij begraven zou zijn in het familiegraf van de familie dei Bardi in het klooster Grande di Santa Croce in Florence. Overigens liggen wel haar vader Folco Portinari en Monna Tessa, de nutrice van de familie, daar begraven. Wat hier ook van zij, voor vele geliefden is dit kerkje een toevluchtsoord, op gelijke wijze als het huis van Romeo en Giulietta in Verona.

Terug naar de goddelijke status van Beatrice, zoals verbeeld in *La Vita Nova*.

Zoals het verhaal in *La Vita Nova* zich ontwikkelt vanuit het aardse naar het hemelse, zo zien we ook de liefde zich ontwikkelen in drie stadia. Het eerste stadium, de ontmoeting van Dante met Beatrice: de aardse liefde, waarin de geliefde hoopt op een tegenprestatie van de vrouw. Die eerste fase heeft een sterke parallel met de hoofse, Provençaalse, literatuur van de troubadours, die via Sicilië, het hof van koning Frederik de II, tot Dante is gekomen en waarin vaak een onbereikbare liefde een rol vervult, nog al eens met de dood tot gevolg (zie ook het verhaal van Paolo en Francesca).

In het tweede stadium, de tweede ontwijkende ontmoeting van Dante met Beatrice: staat niet de tegenprestatie maar de liefde op zich centraal en in het derde stadium, na de dood van Beatrice, vindt de liefde haar schoonheid in de contemplatie en het prijzen van God. Het is deze liefde die de zon en alle sterren beweegt zoals in de laatste regel van *La Divina Commedia* vermeld staat: **l'amor che muove il sole e l'altre stelle**".

Door het toevoegen van die tweede en derde stadium is Dante erin geslaagd het dilemma op te lossen dat vele Italiaanse dichters kwelde, namelijk de vereniging van de profane met de heilige liefde, waarin de trouw aan de geliefde wordt omgezet in een trouw aan God, hetgeen blijkt uit het weerzien van Beatrice, als afgezant en teken van het goddelijke, na haar dood in Dante's droom.

Hoezeer het goddelijke met Beatrice is verweven blijkt uit het sonnet **'Tanto gentile e tanto onesta pare'**, waarin Dante de schoonheid van Beatrice prijst, die volgens hem als een wonder, als een goddelijk signaal, op aarde is neergedaald; **'e par che sia una cosa venuta da cielo in terra in terra a miracolo mostrare'**.

[Dante Alighieri: TANTO GENTILE E TANTO ONESTA PARE - Le videopoesie di Gianni Caputo - YouTube](#)

En dan aan het slot van *La Vita Nova* spreekt hij de hoop uit de kans te hebben over haar, die hem geen groet waardig achtte, toen hij haar negen jaar na zijn eerste ontmoeting opnieuw zag en wier verschijning op

hem zoveel indruk zou maken, te schrijven wat nog nooit iemand over haar ooit gezegd zou hebben: "Io spero di dire di lei quello che mai non fue detto d'alcuna". Voor velen de vooraankondiging van het meest beroemde werk van Dante: La Divina Commedia, waarin hij die hoop op een formidabele manier waar heeft kunnen maken.

La Divina Commedia

Het is geen toeval dat het woord Amore 148 voorkomt, 19 maal in l'Inferno, 50 maal in il Purgatorio en 79 in il Paradiso, zozeer is La Divina Commedia doordeesemd van de liefde.

En die goddelijke liefde wordt al meteen zichtbaar wanneer Dante, verdwaald in het bos, de wanhoop nabij, na eerst nog een paar roofzuchtige dieren te zijn tegengekomen, Vergilius ontmoet die door Beatrice gevraagd is Dante te hulp te komen is. Beatrice, uit de hemel afgedaald, zegt hem (Canto II, Inferno).

"I' son Beatrice che ti faccio andare

vegno del loco ove tornar disio
amor mi mosse, che mi fa parlare

't Is Beatrice die u komt smeken.*

Ik kom van daar waarheen ik weer wil gaan,
En het is liefde die mij zo doet spreken.

Zij verklaart hem waarom hij in het donkere woud bevindt, namelijk omdat hij teveel aandacht heeft voor het materiële en niet voor het goddelijke. Het moet voor Dante overigens een wonderlijke ervaring zijn geweest, met zijn tweede ontmoeting met haar in het achterhoofd, daar haar stem te horen.

Maar dankzij de liefde, de liefde voor de poëzie, belichaamd in Vergilius, de liefde voor de vrouw, voorgesteld in Beatrice en de liefde tot God slaagt hij erin uit het donkere bos te komen en zijn hemelse reis te voltooien. De liefde van en voor Beatrice was voor Dante de inspiratiebron om zijn goddelijke reis van het aarde naar het hemelse te ondernemen op weg ook voor hem naar een Vita Nova. Liefde leidt, moet leiden tot leven.

In zekere zijn kun je de structuur van la Divina Commedia naast die van La Vita Nova plaatsen. Ook in La Divina Commedia wordt een reis verteld, waarin het aardse met name in Inferno centraal staat en waarin langzaam het goddelijke steeds meer een dominantere rol gaat krijgen. De goddelijke status van Beatrice in het derde deel van La Vita Nova wordt in het slot van Purgatorio overgenomen, waar Beatrice Vergilius als gids vervangt en Dante begeleidt naar het aanzien van God.

Paolo en Francesca

De aardse liefde komt niet mooier in beeld dan in het beroemde liefdesverhaal van Paolo en Francesca (Canto V Inferno)

Het verhaal van deze wereldse liefde is bekend. Giovanni Malatesta, middels intriges van zijn vader getrouwd met Francesca, terwijl zij met zijn broer Paolo wilde trouwen, ziet zijn broer, ook getrouwd, in een amoureuze omstandigheid met zijn vrouw Francesca en doodt hen. In Gradara, vlakbij Pesaro vind je nog het kasteel waar deze geschiedenis zich afspeelde.

[«Amor, ch'a nullo amato amar perdona» \(di Pino Ciociola\) - YouTube](#)

(Een rondleiding in het kasteel te Gradara)

In deze Canto beschrijft Dante de gemoedstoestand van de Paolo en Francesca, verblijvend in de tweede hellekring, de kring der wellustigen, i lussuriosi. Hij vertelt over hun dood terwijl zij de ridderroman Galeotto aan het lezen waren, het boek dat het liefdesverhaal van Lancelot beschrijft, die Ginevra, de vrouw van King Arthur en dus eveneens overspelig, kuste. Tijdens het lezen van die roman werden hun amoureuze gevoelens zo sterk geprikkeld dat niet was te voorkomen dat: '**la bocca mi basciò tutto tremante**', (Kuste mijn mond toen, bevend en belust*) waarna volgde: **quel giorno più non vi leggemmo avante**. (Voor verder lezen hadden wij geen rust*).

Waarom? Is het de amoureuze opwindning of de dood van hen die hen het verder lezen ontnam? Wie zal het zeggen.

Voor Dante was deze geschiedenis zo aangrijpend dat hij overmand door medelijden en door personificatie met hun lot, als een dode zijn bewustzijn verloor: **E caddi come corpo morto cade**. (En buiten kennis viel ik neer, als dood*)

Het deel van Canto V dat naar het liefdesverhaal van Paolo en Francesca verwijst begint met de beroemde regels (100-106):

Amor, ch'al cor gentile ratto s'apprende

Prese costui de la bella persona
che mi fu tolta; e 'l modo ancor m'offende.

Amor, che a nullo amato amar perdona,

Mi prese del costui piacer sì forte,
Che, come vedi, ancor non m'abbandona..."

Liefde die immer snel de weg vindt naar *
Een edel hart, wist mijn gezet te winnen
Voor 't schoon, mij nu ontroofd; nog valt het zwaar.
Liefde die wie bemind wordt doet beminnen
Beving mij zo dat mijn gevoel voor hem
Nog even sterk is als in den beginne.

♥ [Amor ch'a nullo amato, amar perdona - DANTE ALIGHIERI - HD - \(English subtitle\) - YouTube](#)

In de frase: '**Amor, che a nullo amato amar perdona**' wordt door Francesca aangegeven dat zij door de liefde gegrepen was, dat zij die moest beantwoorden, dat zij die niet kon weigeren, ook al moest zij zich bewust zijn van het overspelige, dus zondige karakter van haar liefdesrelatie. Ook hier zie je de liefde als fatale hartstocht neergezet, zoals bij de Provençaalse troubadours, als een fatale, almachtige, overheersende kracht, die de harten van man en vrouw aaneensmeedt buiten hun wil en buiten hun schuld om.

Vraag is waarom Paolo en Francesca voor de eeuwigheid hun tijd moeten doorbrengen in de hel. Was hun overspel nu zo erg, terwijl anderen wier liefdesrelatie ook voor kritiek vatbaar is wel hun leven in het Paradiso mochten voortzetten?

Als reden wordt aangegeven dat niet zozeer hun overspel de reden is, het morele aspect, maar het feit dat zij zich hebben laten meeslepen door hun vleselijke genoegens, dat zij de passie boven de rede hebben gesteld. Bovendien hebben zij zich geen tijd gegeven om hun spijt te betuigen, vergiffenis te vragen voor hun zonde om hun religieuze leven daarna voort te zetten.

Bedroefd door deze geschiedenis laat Dante deze geliefden wel samen -laat dat hun troost zijn- voortleven in de hel, als teken van enige compassie, hem mogelijk ook ingegeven door een schuldgevoel omdat juist hij altijd geschreven heeft over de liefde.

Terwijl voor Dante de liefde redding **salvezza** brengt, leidt deze voor Paolo en Francesca tot verdoemenis "**per entrambi l'amore è dannazione eterna**".

Ook al ziet Dante dat zij beide geslaagd zijn in hun aardse liefde, dat aan Dante niet was gegund, toch benijdt hij hen niet. Immers zij hebben een eeuwig verblijf in de hel in het vooruitzicht, rondgedreven door een wervelwind, voor Dante wacht dankzij de goddelijke liefde van Beatrice il Paradiso.

Bij ons is het noodlottige einde van deze hartstochtelijke en tragische liefde blijven hangen als een deerniswekkend verhaal. We kunnen ons kennelijk zo in hun gemoedstoestand inleven dat hun verhaal heel veel kunstenaars heeft geïnspireerd deze tragische liefde in hun werken te verbeelden. Schilderijen, gravures, beeldhouwwerken, muziekstukken en andere kunstuitingen zijn gemaakt die deze liefdesrelatie in beeld brengen, teveel om hier op te noemen. (dat zal een andere keer gebeuren)

Terwijl Paolo en Francesca op deze manier bij ons voortleven zijn het aantal afbeeldingen van Beatrice in dit licht bezien beperkt. Kennelijk spreekt ons de aardse liefde meer aan dan de goddelijke, voor Dante daarentegen draait alles om Beatrice, zij die hem dankzij haar liefde uit het donkere bos heeft verlost.

La Divina Commedia, afronding

Uiteindelijk na een lange reis door het Inferno, in Canto XXX van il Purgatorio ziet hij Beatrice wederom die de leiding van Vergilius overneemt. Zij leidt hem naar zijn ultieme doel tot het moment dat ook zij in Canto XXXI van IL Paradiso afscheid neemt en hem overgeeft aan Sint Bernardus die uiteindelijk Dante begeleidt tot aan het goddelijk aanschijn.

En dan, in de allerlaatste regel van La Divina Commedia treft men de beroemde slotzin aan: **L'Amor che move il Sole e l'altre Stelle**

Hier sluit zich de cirkel. In het begin van la Divina Commedia verschijnt Beatrice, symbool van de goddelijke liefde, aan Vergilius en Dante om hen aan te geven dat de liefde de inspiratiebron voor het leven is. En dat niet zonder reden want hier zegt Dante aan het slot dat de liefde, en dan niet alleen kijkend naar de liefde tussen mensen, hoe belangrijk ook, maar ook naar de goddelijke liefde die hemel en de sterren, ons mensen, doet bewegen.

[La Divina Commedia in HD - PARADISO, canto XXXIII \[33\] - YouTube](#)

Op indrukwekkende wijze licht Vittorio Gassman het allerlaatste canto toe en draagt hij het voor, afsluitende met de beroemde laatste regel:

["L'Amor che move il sole e l'altre stelle", Vittorio Gassman # by Santino Mirabella - YouTube](#)

Zoals wel vaker, krijgen beroemde verzen wereldse verschijningsvormen.

Zo zie je tentoonstellingen, galleries of dansgezelschappen met opschriften zoals Amor che move tutto,. Ook de straatverlichting in Milaan gezien met dit opschrift. En wat te denken van een juwelier die een ring, niet goedkoop, met een gelijkkluidende opschrift in de verkoop heeft.

Ook zijn er mensen die 'Amor che move tutto'. gebruiken om liefde te prediken, liefde voor de medemens, liefde voor de natuur. En daar is overigens niets mis mee.

Wat hier ook van zij, de liefde verbindt ons allen. Wie kunnen de liefde niet beter bezingen dan Julio Iglesias of Luis Miguel. Geniet ervan!

[Julio Iglesias - Amor, Amor, Amor \(taken from "Starry Nights" concert DVD\) - YouTube](#)

[Luis Miguel - "Amor, Amor, Amor" \(Video Oficial\) - YouTube](#)

* De vertalingen op rijm zijn van Ike Cialona, uit het rijk geïllustreerde Dante Alighieri De Goddelijke komedie

R. Vroom

1 Februari 2021

PS

Vanaf 1 januari 2021 vermeldt de Academia **Una parola di Dante fresca di giornata.**

Via deze link kun je zien wat het Dante woord van de dag is:

[Dante: ogni giorno una parola - Accademia della Crusca](#)

Het [Vocabolario Dantesco](#) geeft je nog meer mogelijkheden om je in Dante's taalgebruik te verdiepen.